

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Кафедра політичних інститутів та процесів

Бакалаврська робота

на тему

«Волонтерська діяльність у розвитку громадянського суспільства в умовах
російсько-української війни»

Виконав: студент 4 курсу

групи П-41

спеціальності: «052 Політологія»

Марич А. В.

Науковий керівник: к. політ. н.,

доц. Матвієнків С. М.

Результати захисту:

Національна шкала: _____

Кількість балів: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії:

(прізвище та ініціали) (підпис)

(прізвище та ініціали) (підпис)

(прізвище та ініціали) (підпис)

Івано-Франківськ, 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВИНИКЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	5
1.1. Зміст та напрями волонтерської діяльності.....	5
1.2. Розвиток волонтерства в Україні.....	21
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	44
2.1. Нормативно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні...44	
2.2. Основні напрями та форми волонтерської діяльності в умовах воєнного стану в Україні.....	50
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55
ДОДАТКИ.....	58

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Волонтерство визначається як активна участь людей у суспільному житті країни, особливо у суспільному житті громадських організацій та державних установ, що сприяє загальній якості життя, особистісному зростанню та поглибленню почуття солідарності; справедливому задоволенню базових потреб суспільства; економічному та соціальному розвитку, а також створенні нових можливостей для працевлаштування, що доволі часто відображається у колективній роботі спеціальних організацій.

Зародження волонтерської діяльності – це одна з ознак свідомого суспільства та ознакою свободи і прагнення людини до безпеки та миру. Волонтерський рух був би неможливий без таких людських якостей як: щедрість, порядність, миролюбність, толерантність, бажання допомогти іншій людині.

Одним з основних завдань соціальної роботи є сприяння нормалізації особистого життя, задоволення та координація соціальних потреб людини та узгодження індивідуальних і соціальних потреб людства. Соціальна робота є практичним механізмом реалізації соціальної політики.

Під час кризових подій, таких як Революція Гідності та масштабне російське вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року, українське суспільство демонструє волонтерську готовність заради національних інтересів, активного населення, генерації нових ідей та рішучих дій. І Україні необхідно якомога більше некомерційних організацій, благодійних фондів та волонтерів, котрі спрямовували б всі свої ресурси на вирішення локальних чи глобальних соціальних потреб українців.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена тим фактом, що за останню декаду в Україні та світі волонтерський рух набрав особливого динамічного розвитку і став важливою ознакою активного та відважного громадянського суспільства України. Тому було б доцільно прослідкувати його

історію, динаміку розвитку та поширення серед українців під час сучасних реалій з якими зіштовхнулася Україна.

Об'єктом дослідження виступає волонтерська діяльність в Україні.

Предметом дослідження роботи є діяльність волонтерських організацій в Україні.

Серед науковців та дослідників волонтерства є: Т.Алексєєнко, Т. Буда, А.Бех, А.І. Данилова, О.Г. Зима, Л.Т. Тюптя. Теоретичні основи волонтерської діяльності є науковим інтересом українських фахівців, а саме: Л. Буркової, З. Бондаренко, А. Вегеріної, Л. Жужи, Л. Камінської. Але якщо врахувати наукову цінність представлених досліджень, то можна дійти висновку, що вони в більшій мірі зосереджені на детальному описі загальних аспектів запровадження волонтерства.

Мета роботи полягає в розкритті теоретичного та практичного значення феномену волонтерства в Україні.

Для досягнення мети дослідження були визначені наступні **завдання**:

- дати визначення поняттю «волонтерство»;
- розкрити історичні аспекти виникнення волонтерства в Україні;
- проаналізувати зміст та розвиток волонтерської діяльності;
- визначити теоретичні та практичні аспекти волонтерської діяльності;

Методи дослідження. Для того щоб вирішити поставлені цілі та завдання у роботі ми використовували певні соціологічні та загальнонаукові методи, а саме: для концептуалізації поняття «волонтерство» - порівняльний аналіз та синтез; типологічний метод для класифікації головних аспектів волонтерської діяльності; застосовували корисні маркери для визначення державного регулювання волонтерської діяльності; а також порівняльно-історичний метод для пояснення факторів започаткування та розвитку волонтерської діяльності.

Структура роботи складається зі вступу, двох розділів та підрозділів, висновків та списку використаних джерел, що становить 26 позицій. Загальний обсяг досліджуваної роботи становить 65 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВИНИКЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Зміст та напрями волонтерської діяльності

Волонтерство – це добровільна робота людей з метою підтримки, догляду та підвищення людського потенціалу. Сутність волонтерської діяльності полягає в суспільних благах, систематичній і позитивній праці окремих осіб, а також у роботі, яка здійснюється особами за власною ініціативою.

Волонтерський рух в Україні має своє походження та історію розвитку і вписується у світовий контекст. Волонтерство по всій країні вперше спалахнуло наприкінці 2013 року та особливо сильно розвинулося у 2014-2016 роках внаслідок збройного конфлікту на Донбасі. Це була перша хвиля вибухового зростання волонтерського руху. Після цього кілька років зберігалось певне затишшя, в тому числі і в іміджі громадянського волонтерства. На той час локалізація волонтерської допомоги була зумовлена гострою необхідністю порятунку життя людей на окупованих територіях, підтримки української армії (добровольчого батальйону, СБУ) та допомоги переселенцям у зонах збройних конфліктів. Мобілізація ресурсів громадянського суспільства України відбувається саме через волонтерство, пов'язане із зовнішньою загрозою втрати територіальної цілісності Української держави. Такі фактори не характерні для активізації волонтерського руху в інших країнах світу. Це наша українська особливість.

З 24 лютого 2022 року повномасштабне вторгнення спровокувало вибуховий «спалах» другої хвилі добровольчого руху в Україні, яка відразу колективно розгорнулася з новою силою та потужністю. Дуже корисним був досвід громадської самоорганізації, отриманий протягом 2014-2016 років. Насправді Україна стикається з викликами попередніх років, але у надзвичайно

масштабному та гострішому масштабі та з набагато деструктивнішим ворогом ніж раніше. Широкомасштабна збройна агресія – виклик не лише Україні, а й усьому міжнародному співтовариству[13].

Основні цільові групи та напрями волонтерської допомоги в Україні в умовах збройної агресії 2014-2022. Визначення структури основних напрямків та цілей цільових груп волонтерської діяльності дозволяє розкрити зміст, динаміку та деталі волонтерської діяльності першої (2014-2016 рр.) та другої (після 24 лютого 2022 р.) хвилі російської збройної агресії періоду в Україні. Сьогодні фокус волонтерства в Україні стосується переважно двох основних цільових груп громадян:

1) Збройні Сили України (ЗСУ), захисники, воїни – надання волонтерської допомоги Збройним Силам України в районах активних бойових дій та в тилу.

2) Громадянам, які постраждали від збройної агресії.

Комплексна структура сфери діяльності українських волонтерів щодо зміцнення обороноздатності країни, надання допомоги Збройним Силам (у тому числі в зоні бойових дій та в тилу).

Хоча волонтерська допомога під час широкомасштабного вторгнення в першу чергу спрямована на військових, вона також поширюється на народ України. Особи, які постраждали від збройної агресії, можна розділити на три основні підгрупи, кожна зі своїми унікальними характеристиками, проблемами та потребами. Ці підгрупи складаються з громадян України, а також постраждалих від вторгнення.

1) До першої групи належать родини вимушених переселенців, які переселилися з прифронтових зон та тимчасово окупованих територій.

2) В другій розглядаються дві окремі групи людей: мешканці прифронтових та тимчасово окупованих територій, які вирішили не евакуюватися, та територіальні громади в цілому. У деяких областях волонтери також пропонують свою допомогу зусиллям громади, наприклад постачаючи ліки місцевим лікарням.

3) Населення, яке проживає на звільнених територіях і потребує допомоги у відновленні умов життя, таких як житло, інфраструктура, доступ до основних комунікацій, зокрема газу, води, електроенергії, транспорту та медичних послуг, гостро потребує допомоги. Так само віддзеркалюється складна структура волонтерської роботи в Україні, спрямованої на допомогу постраждалим від широкомасштабної збройної агресії.

Запропонована комплексна структура напрямків волонтерської діяльності може бути використана як аналітична схема для дослідження різних аспектів українського волонтерства в контексті двох хвиль збройного конфлікту та війни (2014-2016 та 2022 рр.) та встановлення пріоритетів розвитку волонтерства для подолання наслідків збройного конфлікту, російської агресії, війни та повоєнної відбудови України.

Для комплексного аналізу розвитку волонтерської діяльності рекомендується звужити увагу до динаміки першої та другої її хвиль. Це порівняння слід проводити з точки зору двох основних аспектів.

1. Волонтерська діяльність зазнала змін у змісті, масштабах та процесах інституціоналізації, а також у цільових групах, напрямках допомоги, конкретних сферах діяльності волонтерів та інших факторах.
2. Значний інтерес становлять основні напрями використання ІКТ та цифрових технологій для волонтерської діяльності в умовах збройної агресії та їх відповідні особливості.

Розвиток сучасних ІКТ та цифрових технологій безпосередньо впливає на організаційну та інформаційну складові волонтерства в Україні, які тісно пов'язані з напрямками та формами інституціоналізації та трансформації волонтерського руху, поєднуючи ці два аспекти воєдино.

Стрімке поширення та використання сучасних цифрових, інформаційних, комунікаційних та мережевих технологій у сфері волонтерства в Україні та реалізація ідеї платформи не є наслідком форс-мажорних обставин, пов'язаних із початком неоголошеної тотальної війни. Цей процес зумовлений внутрішньою логікою всебічного проникнення сучасних цифрових технологій

практично в усі сфери суспільно-економічного життя, в тому числі й у волонтерський сектор (що стало особливо помітним і прискореним під час епідемії COVID-19).

Так, процес розвитку волонтерського руху загалом передбачає «інституціоналізацію» (формування сильних волонтерських організацій, які характеризуються значним досвідом, організаційною та фінансовою спроможністю, високим рівнем авторитету та довіри) – «платформування» (створення інтернет-платформ (усіх учасників, включаючи волонтерів та донорів)).

Зрозуміло, що платформи та нетворкінг нерозривно пов'язані, з одного боку, з розвитком сучасних ІКТ та цифрових технологій, а з іншого – зі спроможністю та навичками волонтерських акторів використовувати потенціал цих технологій для взаємодії та досягнення своїх цілей. На цьому тлі розвиток використання сучасних ІКТ та цифрових технологій у волонтерській діяльності є безперечно цікавим. Загалом можна виділити основні зміни, як технічні, так і змістовні, у використанні ІКТ та цифрових технологій у першій та другій хвилях «волонтерського покоління» [9].

Таким чином, можна побачити, що використання ІКТ та сучасних цифрових технологій у волонтерстві дійсно вийшло на якісно новий рівень, що є одним із ключових факторів, які сприяють сильній інституціоналізації волонтерського руху в Україні. У контексті вищезазначеної триєдності «інституціоналізація» - «платформізація» - «мережування» волонтерства, проведений аналіз дозволяє визначити основні тенденції розвитку волонтерства в Україні як прояви певного «симбіозу» між процесом розвитку волонтерства та розвитком сучасних технологій можна ідентифікувати як прояви певного «симбіозу» між процесом розвитку волонтерства та розвитком сучасних технологій. Ці процеси відбуваються паралельно та синхронно як у сфері волонтерства, так і в сфері ІКТ, а використання ІКТ та цифрових технологій для реалізації волонтерства сприяє розвитку та інституціоналізації українського волонтерського руху, який перебуває на етапі переходу від першої до другої

хвилі.

Існує багато прикладів платформ для взаємодії між ключовими учасниками волонтерського руху та отримання підтримки. Репрезентативним онлайн-ресурсом волонтерства є онлайн-платформа «Люди для України», онлайн-платформа «Волонтерство в Україні» (2022) – інтернет-портал, який об'єднує волонтерські ресурси по всій Україні, інформаційно-комунікаційна платформа для співпраці з громадянами, які потребують допомоги, неприбутковими громадськими та благодійними організаціями, а також платформа надає можливості для волонтерства в міжнародних організаціях та роботи в тилу [5].

Інституціоналізація та платформізація міжнародного волонтерства та благодійництва для допомоги Україні в умовах збройної агресії. Перелік основних міжнародних інформаційних платформ і ресурсів (Career Hub, 2022):

- CLEAR Global та Translators without borders запустили програму для підтримки українських біженців, у рамках якої будуть перекладати письмові документи щодо безпеки й захисту мігрантів, їхнього доступу до різноманітних послуг, розпорядження та вказівки ООН тощо.

- Портал UA Aid Center зібрав онлайн-каталог контактів та адрес понад 350 верифікованих центрів і складів для допомоги українцям у 23 країнах світу, 19 перевірених організацій, які збирають кошти та спрямовують їх на допомогу армії та цивільному населенню. На порталі також розміщено перелік найбільш необхідних речей для військових, медиків і цивільних.

- Інформаційні платформи Help People Leave Ukraine, Tarjimly шукають волонтерів, які можуть прийняти українців у себе вдома, допомогти їм з одягом, їжею чи автомобільними перевезеннями. Щоб уникнути шахрайства та інших злочинних дій щодо українських біженців усі, хто вперше пропонує допомогу, мусять підтвердити свою особистість.

- Інформаційна платформа Support Ukraine Now містить інформацію про офіційні фонди збору коштів, запити про допомогу, розміщення українців за кордоном.

-Сервіс Shelter for Ukraine допомагає евакуйованим українцям знайти тимчасове житло за кордоном, а волонтерам – запропонувати своє помешкання для прихистку.

- Інформаційний сайт Russia invaded Ukraine містить інформацію про ситуацію в Україні, перебіг військових дій та інструкції як допомогти і підтримати Україну в протистоянні з російським агресором.

-Онлайн-хаб Ukraine Helpers спрямована акумулювати найбільш нагальні потреби українців під час війни (необхідні речі за запитами офіційних організацій; адреси складів для прийому гуманітарної допомоги в різних країнах світу; перелік благодійних фондів та організацій в Україні і за кордоном; перелік житла тощо), допомагати можуть люди зі всього світу.

-Лінія гуманітарної пошти від «Нова Пошта Глобал» працює для волонтерських організацій та людей з усього світу, які бажають допомогти Україні. Волонтери мають лише надіслати або привезти речі на один із закордонних складів у своїй країні.

-Міжнародний гуманітарний штаб при Львівській митниці «Допомогти UALviv» спрямовує свою діяльність на допомогу українській армії.

- MacPaw Development Foundation – громадська організація займається отриманням і розповсюдженням продуктів харчування, медичних товарів, засобів гігієни та іншої гуманітарної допомоги тим, хто її потребує.

Інституціоналізація волонтерської діяльності через виникнення потужних інституціоналізованих волонтерських інтернет-ресурсів, порталів (сайти провідних волонтерських організацій та об'єднань – «Крила Фенікса», «Повернись живим», «Армія SOS», «Донбас SOS», «Благодійний фонд Сергія Притули», «Народний проект» (People's Project) та ін.[19]. Головна ознака цих ресурсів та пов'язаних з ними волонтерських структур – надзвичайно високий авторитет та рівень довіри, які стали результатом їхньої продуктивної діяльності з першої хвилі – 2014–2016 рр. Вони володіють тим, що в соціології називають «інституціональною довірою», наявність якої суттєво підвищує ефективність, масштаб та оперативність взаємодії. В складних кризових ситуаціях саме довіра

має надзвичайно велике значення для дієвого об'єднання зусиль суб'єктів взаємодії й вирішення найбільш гострих проблем.

Понад сто років тому соціальна робота виникла як професійна діяльність з надання матеріальної допомоги, підтримки, створення умов і поліпшення життя людей, які опинилися в складній життєвій ситуації. Соціальна робота використовує місцеві методи та техніки у своїй діяльності для задоволення різноманітних потреб суспільства, включаючи допомогу людям через використання соціальної психології та методів навчання.

У сучасних розвинених країнах волонтерський рух є основою системи соціальної самодисципліни. Хорошим прикладом цієї традиції є волонтерський рух в американській історії, вершиною якого слід вважати кінець 20-го століття, коли близько 50% американців були волонтерами в тій чи іншій формі: близько 40% населення Канади є волонтерами. Найбільший інтерес до волонтерства спостерігався у віковій групі 20-30 років [6].

Волонтерство в Європі схоже на наведений вище приклад. В Англії майже половина населення займається волонтерською діяльністю. Волонтерство високо оцінюється в європейських країнах, таких як Франція (19%), Нідерланди (36%), Данія (25%) та Ірландія (39%).

Волонтерство є частиною американської традиції «державної служби» як підходу знизу до приватної відданості громадським справам. Волонтерство точно не організоване зверху вниз державою та її конституційними урядовими структурами. У цьому сенсі це навіть прямо протилежне європейському поняттю суспільних послуг, тобто послуг, які держава юридично зобов'язана надавати своїм громадянам, таких як базове медичне страхування, турбота про бідних, забезпечення якісної державної освіти, заклади догляду за дітьми, громадський транспорт, лінійне ціноутворення на поштові послуги та телефон, а також некомерційне мовлення.

Багато вчених вивчають і досліджують взаємозв'язок і ефективність роботи волонтерів і волонтерських організацій, особливо у співпраці з різними соціальними службами. Відомий науковець Корнієвський вважає, що

волонтерів-помічників у соціальних службах велика кількість, і ця кількість продовжує зростати: через постійне поповнення та небажання визначити справжню кількість і склад учасників волонтерського руху неможливо. Рекламують свою діяльність і напівлегальність деяких волонтерських організацій. Проте саме така гнучка форма волонтерства виявилася найпродуктивнішою. Обхід бюрократичних процедур у виняткових випадках економить час, що позитивно впливає на якість волонтерської діяльності.

Держава підтримує всі верстви суспільства в активному здійсненні волонтерської діяльності, гарантує та захищає права та інтереси волонтерських організацій та об'єктів волонтерської діяльності відповідно до закону. У сучасних умовах необхідно усвідомлювати громадськістю та державними інституціями важливість оптимізації всіх аспектів суспільного розвитку. Соціальні питання необхідно вирішувати неухильно, а успіх очікуваних змін залежатиме від кваліфікації працівників, які займаються соціальними послугами та захистом, що потребує відповідної підготовки, щоб стати головним пріоритетом у реалізації Національного нового курсу. Формування великого волонтерського руху є одним із найважливіших засобів продуктивної суспільної праці в будь-якій державі.

Волонтерський рух є найважливішим інструментом соціальної роботи. У будь-якому разі соціальна робота та волонтерство розглядаються як цілісна система, покликана покращити життя людини. Сьогодні волонтери соціальної роботи затребувані як ніколи. Оскільки проблеми з навколишнім середовищем зростають, загрози здоров'ю населення, бідність і безробіття зростають, виникає нагальна потреба у волонтерах, які могли б взяти на себе частину обов'язків. Українські вчені Бех, Лукашевич і Туленков стверджують, що волонтери та соціальні працівники мають працювати разом: на різних рівнях, що передбачає необхідність досягнення компромісу. Компроміс як основний метод соціальної роботи повинен включати засоби професійної діяльності персоналу і волонтерів, до яких вони мають доступ у будь-яких ситуаціях і в будь-яких умовах клієнтів, яких вони обслуговують[2, С. 149-152].

Для вивчення системи роботи волонтерів у соціальній сфері необхідно визначити основний напрямок їх діяльності. Тому важливо вивчити основні групи волонтерів і основні правила соціальної роботи. Загалом волонтерів можна поділити на тих, хто працює в центрах соціального обслуговування та членів різних громадських організацій. Основною характеристикою кожного волонтера, який працює в соціальній сфері, є соціальна активність, «...що свідчить про творче, свідоме ставлення до суспільного життя; свідоме ставлення до соціальних цінностей суспільства, що виявляється в динамізмі, ефективності, свідомості, прагненні пробудити людей до власної ініціативи, зробити їх співучасниками виховного процесу суспільства.

Насправді діяльність особистості виявляється в різноманітній діяльності по перетворенню навколишнього світу, зміні свого духовного світу. Створення належної атмосфери та формування належної якості волонтерів може забезпечити ефективне надання належної допомоги тим, хто її потребує. Для визначення переліку цих якостей розроблено Кодекс етики працівників соціальної роботи України. Відповідно до Кодексу етики встановлено кодекс етичної поведінки для фахівців із соціальної роботи, які займаються волонтерською діяльністю: «Завжди пам'ятайте про інтереси тих, хто отримує допомогу; захищайте права тих, хто потребує підтримки та допомоги; будьте доброзичливими, уважними, уміючими слухати» [4, с. 63].

Волонтерська діяльність базується на принципі конфіденційності, оскільки під час волонтерської діяльності у соціальній сфері потрібен індивідуальний підхід до кожної людини, враховуючи її потреби та особливості, враховуючи результати наукових досліджень, досвід та надання найкращих практик у соціальній підтримка. Крім того, волонтер повинен постійно підвищувати свою професійну компетентність, оскільки в деяких випадках рішення проблеми з часом змінюється. Національні та комерційні організації, які потребують волонтерів, разом планують свою роботу на основі пріоритетів.

Волонтерство та соціальна робота мають багато спільного за змістом, але відрізняються деякими принципами роботи. Якість волонтерської роботи

зазвичай залежить від їхнього ентузіазму, і громадські організації можуть впливати на їхній ентузіазм за допомогою винагород або заохочень різного характеру. Як зазначають у своєму дослідженні вчені Ларіонов і Карпенко: «Мотивацією для цього типу волонтерів є як «досягнення», так і «приєднання», що часто виглядає як чудова можливість. Тимчасових волонтерів мотивує не почуття, Для них визнання – це вдячність організації за них, що дозволяє їм продовжувати» [16].

Соціальний працівник, який працює в громаді, виконує свою роботу систематично і послідовно, демонструючи при цьому лояльність до організації, в якій він працює. Особливість організації та реалізації соціальної роботи зумовлює згоду вітчизняних дослідників з трьома її основними моделями: місцевого розвитку, соціального планування та соціальної дії. Розглянемо кожен з них докладніше.

Модель місцевого розвитку – це «організація самопомоги; підтримка демократичних відносин, традицій; організація групових дискусій і взаємодії груп із зацікавленими людьми; роль фасилітатора, викладача соціальних навичок; створення груп, орієнтованих на вирішення завдань; дотримання раціоналістичних концепцій; Залучайте клієнтів до ситуацій вирішення проблем» [22, с. 33].

Наступна модель — модель соціального планування — включає такі компоненти, як: «Розглядати проблемно-орієнтовані завдання; вирішувати соціальні проблеми та проблеми, пов'язані з фізичним і психічним здоров'ям; накопичувати факти та раціонально вирішувати проблеми; фактори для вибору стратегій і прийомів діяльності — Консенсус — Конфлікт; виступати в ролі фасилітатора, аналітика, виконавця проекту; клієнти розглядаються як споживачі соціальних послуг» [22, с. 33]. Нарешті, модель соціальної дії передбачає: «вирішення соціальної несправедливості та депривації; формування об'єднань, спрямованих на подолання негативних явищ; чинники вибору стратегій і прийомів кампанії — конфлікт, соціальне протистояння, спрямування дії; соціальні працівники як юристи, агітатори, брокери, клієнти розглядаються

як жертви соціальних обставин» [22, с. 34].

Сучасне соціальне середовище визначає специфічні вимоги до професійної компетентності соціальних працівників та волонтерів. Важливе вміння правильно аналізувати отриману інформацію, вміння проводити наукові дослідження на основі соціально-психологічної статистики, що є передумовою для повного розуміння ситуації та вирішення проблеми. Проте ефективна соціальна допомога часто вимагає від волонтерів компетенції, що виходить за межі суто професійної підготовки соціальних працівників.

Сучасні волонтери – це юристи, лікарі, психологи та спеціалісти, які, крім своєї безпосередньої професійної діяльності, виконують різні види соціальної роботи, спрямовані на подолання та вирішення окремих проблем споживачів соціальних послуг. Таким чином, «допомога в даному випадку має інтегрований характер, оскільки кожен фахівець застосовує свої знання та вміння до загального процесу соціальної роботи, спираючись на власні сили та здібності» [21].

Ефективне волонтерство дозволяє організаціям вийти за рамки обмежень, залучаючи людські та соціальні ресурси, необхідні для виконання своїх місій. Сьогодні основними пріоритетними напрямками роботи волонтерів у соціальній сфері є: «Профілактика злочинності та жорстокого поводження в молодіжному середовищі; запобігання поширенню соціально небезпечних захворювань (в т.ч. ВІЛ/СНІД) та формування здорового способу життя (в т.ч. попередження вживання ПАР); профілактична робота з сім'ями/окремими, які перебувають у складних життєвих обставинах; профілактичні бесіди з дітьми та підлітками з функціональними обмеженнями» [2, с. 133].

В Україні порівняно з минулими роками значно активізувалася робота волонтерів для знедолених дітей. Крім того, велика кількість волонтерів задіяна в інших напрямках роботи (розповсюдження інформаційно-просвітницьких матеріалів, соціальної реклами, участь у заходах та роботі «Телефону Довіри»).

Багато вчених досліджують проблему волонтерства та вивчають основні теорії виникнення, принципи існування, напрями та форми волонтерства. У

науковому дискурсі поняття «волонтер» визначає людину з власною волею, бажанням і певним почуттям соціальної відповідальності, яка допомагає людям цілком добровільно.

Зміст волонтерства – це благодійна діяльність, яка здійснюється окремими особами з метою принесення користі суспільству. На сьогодні в Україні є стабільна база нормативно-правових документів, що описують основні принципи та принципи волонтерської діяльності, зокрема Закон України «Про волонтерство», Закон України «Про громадські об'єднання», Закон України «Про соціальні послуги», Закон України «Про дітей, сім'ю та Закон про соціальну роботу молоді» тощо. Міжнародні правові акти, такі як Загальна декларація прав людини та Загальна декларація про волонтерство (2001 р.), також важливі для визначення роботи волонтерських організацій [23, с. 173].

На початку XXI століття контекст довгих історичних відносин між волонтерством і соціальною роботою набуває нових вимірів завдяки розширенню відповідних сфер діяльності. Основним елементом зміни є розуміння волонтерства як форми соціальної роботи, яка об'єднує людей у всьому світі з метою подолання сучасних глобальних проблем.

У результаті сучасний волонтерський рух вийшов на якісно новий рівень розвитку, на якому є місце для ефективної співпраці волонтерських об'єднань та громадських організацій. Таким чином, із швидким розвитком країн у всьому світі та покращенням їхньої соціальної економіки, демократії, гуманітарних та соціальних умов постало питання залучення людей до світового волонтерського руху як його важливої та ефективної частини.

Цифрове мережеве середовище є ареною для виникнення і розвитку онлайн-волонтерства та для реалізації багатьох напрямків волонтерства (переважно протидія інформаційній війні, надання інформації про дії противника, пошук зниклих безвісти, розвідувальні операції тощо). Наприклад, телеграм-канали: Інтернет-війська України-2022; IT-армія України-2022, соціальні мережі, сайти волонтерських організацій, які надають актуальну інформацію про війну та потреби військовослужбовців і внутрішньо

переміщених осіб [18]. В Україні створена та функціонує медіа-платформа «Волонтерський інформаційний фронт» (ВІФ, 2022) для підтримки волонтерських організацій та координації їхньої діяльності на підтримку українських військовослужбовців [4].

Для підвищення ефективності та значущості своєї діяльності волонтери об'єднуються у волонтерські організації та благодійні фонди. Не менш важливою є роль волонтерів у запобіганні державним монополіям у всіх сферах суспільного життя. Волонтерські організації є важливими гравцями в процесі розвитку в усіх країнах, оскільки їхні зусилля охоплюють найбільш нужденні верстви населення. Крім того, такі організації безпосередньо впливають на національну економіку, збільшують національний дохід і створюють робочі місця.

Щоб підкреслити важливість волонтерства та подолати перешкоди, з якими все ще стикається волонтерський рух, Європейська комісія визначила чотири основні цілі для Європейського року волонтерства:

- зменшення перешкод для волонтерства в ЄС;
- зміцнення волонтерських організацій та підвищення якості волонтерства;
- соціальне схвалення діяльності;

Сьогодні існує законодавча база, яка захищає права та регулює обов'язки кожного волонтера, волонтерської організації та об'єднання. Організаційно-правова сфера волонтерської діяльності базується на її складності. Існуючі законодавчі положення формують положення щодо ефективної діяльності волонтерства. У всьому світі ООН визнає волонтерство добровільною діяльністю, яка приносить користь суспільству і є невід'ємною частиною будь-якої соціальної стратегії, спрямованої на вирішення людських проблем, це підтверджує фундаментальну важливість волонтерства. Відповідно до положень та рекомендацій ООН щодо підтримки волонтерства, урядам пропонується інтегрувати волонтерство в національне планування розвитку, як частину міждисциплінарного планування.

Основними документами правової бази міжнародного волонтерства є:

- Загальна декларація прав людини (1948),
- Конвенція про права дитини (1989),
- Резолюції та рекомендації ООН щодо волонтерства (2000, 2002),
- загальна декларація про волонтерство, прийнята на Шістнадцятій Всесвітній конференції Міжнародної асоціації волонтерської діяльності (2001 р.).

Ці документи визначають основні правила, принципи, права та цінності. У документі Генеральної асамблеї Міжнародної асоціації волонтерів, поданому на одинадцятій Всесвітній конференції, що відбулася в Парижі 14 вересня 1990 року, зазначалося: «Волонтерство – це добровільна, активна та спільна участь окремих громадян у житті суспільства, задоволення основних людських потреб і підвищення якості життя, сприяння економічному та соціальному розвитку.

Волонтерська діяльність ґрунтується на принципах гуманності, добровільності, людяності, спільності інтересів, відповідальності за долю суспільства та сприяє вирішенню найважливіших соціальних проблем країни. («Загальний маніфест добровольців», 1999 р.).

У 2001 році на Шістнадцятому Всесвітньому конгресі в Амстердамі Загальна декларація про волонтерство прийняла таке визначення волонтерства: спосіб підтримки та зміцнення людських цінностей, таких як турбота та допомога членам спільноти; у процесі навчання та розвиток через реалізацію всього людського потенціалу, використовуючи його права та обов'язки як члена спільноти; щоб жити разом у здоровому та стабільному суспільстві, незважаючи на всі відмінності, взаємодію людей, Спільно розвивати нові підходи до нових проблем.

Таким чином, волонтерські організації можуть:

- залучати інші некомерційні агенції та організації;
- агенції та організації мають право укладати договори або не вступати в судові процеси;
- здійснювати в установленому законодавством порядку волонтерську діяльність;

-отримувати кошти та визначати основні напрямки волонтерської діяльності;

-видавати довідки про діяльність

-відшкодовувати витрати на волонтерство, забезпечувати здоров'я та життя волонтерів (п. 10).

Крім того, згідно з положеннями цього ж закону, основними принципами волонтерської діяльності є:

- забезпечення волонтерів безпечними та належними умовами волонтерської діяльності;
- навчання волонтерів;
- надання волонтерам достовірної, точної та повної інформації про зміст та деталі волонтерської діяльності;
- забезпечення вільний доступ до інформації щодо волонтерської діяльності в організаціях та установах, в яких беруть участь волонтери.

Зокрема, відповідно до Закону України «Про соціальні послуги», волонтерами визнаються «...фізичні особи, які на добровільних засадах провадять благодійну, неприбуткову та активну суспільно корисну діяльність» (п. 1) [10].

Останнім часом волонтерство набуло широкого розповсюдження в зв'язку з неспроможністю поточної системи соціального захисту обслуговувати вразливі групи населення належним чином. Під поняттям «волонтерство» йде мова про діяльність, що спрямована на добровільну допомогу нужденним, без бажання матеріального збагачення.

Сьогодні феномен волонтерства все частіше стає об'єктом дослідження в різних галузях наукового знання. Особливості вольової діяльності та її вплив на розвиток особистості, а також фактори, що зумовлюють таку діяльність, досліджуються в психології, соціології та педагогіці. Щоб нічого не допомогти, за покликом душі, вкласти всю енергію, час і талант у те, щоб щось змінити – це волонтерство.

Найпопулярнішими сферами волонтерської діяльності в США є сфери

обслуговування – їдальні, обслуговування, транспорт. Більше половини всіх громадських громадських організацій у Сполучених Штатах є волонтерами в навчальних закладах. Вони доглядають за дітьми, організовують клуби, навчають дітей іммігрантів англійської мови, керують хорами, театральними та музичними виставами. Американські громадяни звикли координувати роботу поліції, пожежників і екстреної медичної допомоги. Але нічого цього не відбулося б у сільській місцевості без участі місцевих жителів – волонтерів [1, с.12].

На початку XXI століття контекст довгих історичних відносин між волонтерством і соціальною роботою набуває нових вимірів завдяки розширенню відповідних сфер діяльності. Основним елементом зміни є розуміння волонтерства як форми соціальної роботи, яка об'єднує людей у всьому світі з метою подолання сучасних глобальних проблем [3, с. 13].

У результаті сучасний волонтерський рух вийшов на якісно новий рівень розвитку, на якому є місце для ефективної співпраці волонтерських об'єднань та громадських організацій. Таким чином, із швидким розвитком країн у всьому світі та покращенням їхньої соціальної економіки, демократії, гуманітарних та соціальних умов постало питання залучення людей до світового волонтерського руху як його важливої та ефективної частини [4, С. 161–165].

В умовах повномасштабної збройної агресії сучасні мережеві цифрові технології та інформаційно-комунікаційні технології забезпечують стратегічний і тактичний зв'язок і в багатьох випадках є чи не єдиним засобом підтримки взаємодії, згуртованості та координації спільних зусиль партнерів, спільнот, організацій щоб забезпечити плідну співпрацю в наданні допомоги. Без цих технологій численні заходи, програми та ініціативи допомоги військовим і людям були б неможливими [2, с. 54].

Переважання молоді серед тих, хто бере участь у тій чи іншій формі волонтерства, по-перше, свідчить про наявність великого потенціалу для подальшого розвитку волонтерства в Україні, а по-друге, вказує на перспективи використання новітніх веб-технологій у волонтерській діяльності. Тому в

Україні є міцна соціальна основа для подальшого розвитку волонтерства, яке спрямоване на використання сучасних цифрових можливостей.

Таким чином, в умовах повномасштабної збройної агресії сучасні мережеві цифрові технології та інформаційно-комунікаційні технології забезпечують стратегічний і тактичний зв'язок і в багатьох випадках є чи не єдиним засобом підтримки взаємодії, згуртованості та координації спільних зусиль партнерів, спільнот, організацій щоб забезпечити плідну співпрацю в наданні допомоги. Без цих технологій численні заходи, програми та ініціативи допомоги військовим і людям були б неможливими.

Переважає молоді серед тих, хто бере участь у тій чи іншій формі волонтерства, по-перше, свідчить про наявність великого потенціалу для подальшого розвитку волонтерства в Україні, а по-друге, вказує на перспективи використання новітніх веб-технологій у волонтерській діяльності.

1.2. Розвиток волонтерства в Україні

Становлення волонтерства в Україні сягає глибини століть. Волонтерство характерне для українського народу з давніх часів, оскільки є невід'ємною частиною національної культури та традицій. Бум волонтерства в країні є свідченням рівня розвитку громадськості як сфери суспільних відносин. Нині волонтерський рух в Україні посідає важливе місце в житті країни. Активні учасники волонтерського руху беруться за найскладніші завдання суспільно-політичного характеру. Це є свідченням високого рівня організації активістів, які стали сильними та могутніми під впливом сучасних викликів. Кожен історичний етап становлення та функціонування українського волонтерського руху демонстрував ефективність свідомого волонтерства та якість життя громадян. Вирішуючи різноманітні соціальні проблеми мас, добровільна служба переростає в безкорисливу турботу про людей, які з різних причин не можуть себе утримувати. Саме з цих причин є люди, які їм дуже допомагають на матеріальному та духовному рівні.

Аналізуючи розвиток та еволюцію українського волонтерського руху, нерозривно пов'язаний із християнством, яке відіграло важливу роль у становленні першого. Архетип сучасного волонтера – віруюча людина, яка прагне створити систему підтримки, засновану на любові та взаємодопомозі. Головне припущення християнства – милосердя до ближнього. Можна назвати імена святих, які сприяли становленню волонтерської діяльності: Іван Златоуст, Григорій Богослов, Василій Великий, Єфрем Сірін та ін.

Розвиток волонтерства нерозривно пов'язаний з видатними постатями в історії становлення української держави, такими як князі Олег і Святослав, Великий Володимир, Ярослав Мудрий, Єфрем Переяславський, Володимир Мономах, Мстислав Володимирович, княгиня Ольга, полководець Петро Сагайдачний, Іван Мазепа та багато інших. Це люди, які будують, творять і допомагають іншим заради процвітання та добробуту суспільства. В історії волонтерського руху в Україні X століття нерозривно пов'язане з діяльністю рівноапостольного князя Володимира, який залишив важливий слід в історії як відомий меценат.

Під час свого правління князь Володимир у 996 р. видав указ, яким наказував всьому церковному духовенству створювати лікарні та притулки для бідних. Створив спеціальні навчальні заклади для бідних, сиріт тощо.

У зв'язку з цим варто згадати також князя Ярослава Володимировича, який за звичаєм своїх батьків продовжував піклуватися та підтримувати бідних. Зокрема, з його допомогою заснував школу для сиріт, в якому проживало молодих людей понад 300. Його нащадки князь Ізяслав і князь Всеволод Ярославович також допомагали бідним.

Князь Володимир Мономах особливо опікувався нужденними. Так, саме він написав книгу «Духовна» («Заповідник»), ідеєю якої було показати необхідність усілякої допомоги бідним. Монахи Агапіт і Арій створили лікарні для хворих, лікували і допомагали всім без винятку, забезпечуючи їх необхідним для життя. Велику роль у формуванні волонтерства відіграло, насамперед, духовенство, його обов'язок піклуватися про бідних. Монастирі та

церкви допомагають усім нужденним, розміщуючи їх у притулках. Також були введені національні свята, під час яких роздавалася милостиня. Духовне дворянство бере на себе функцію піклування про тих, хто цього потребує.

Наступний період князівської благодійності XII-XIII ст. в історії українського народу було Галицько-Волинське князівство. Серед галицьких князів релігію сповідували Ярослав Осмомисл, Данило Галицький та Володимир Волинський. Вони невпинно наслідують приклад своїх попередників, будують притулки, забезпечують медичною допомогою, їжею, одягом, видають їм освітні документи та влаштовують на роботу.

Україна переживала складний період державотворення під час татаро-монгольської навали, яка завдала великої шкоди суспільно-політичному ладу. Громадяни потребують всебічної соціальної підтримки та допомоги, тому в конкретні історичні періоди організовувалися православні громадські об'єднання, відкривалися лікарні, навчальні заклади, лікарні для малозабезпечених верств населення та інші благодійні установи.

Князі Острозькі та Вишневецькі, Богдан Хмельницький, Петро Сагайдачний та князь Іван Мазепа зробили значний внесок у становлення волонтерства, вони доклали багато зусиль для створення нових форм суспільного життя: використання ефективних медичних засобів, боротьба з голодом та вжиття заходів для полегшення життя бідних, хворих і бездомних, пошук нових шляхів вирішення складних соціальних ситуацій, гарантується покращення сучасного українського суспільства та підтримується діяльність його попередників. У науковому дослідженні вітчизняних експертів Моргай стверджується, що «Особливого поштовху для розвитку благодійництва Україна набула в козацьку добу. Саме в XVI-XVII століттях тут сформувалися основи козацької соціальної педагогіки, яка проголошувала необхідність захисту потреб, інтересів і прав особи і населення» [19, с. 32].

У XVI столітті Україна увійшла до складу Речі Посполитої, і братство почало займатися меценатською діяльністю. «Вони заслужили повагу та широку популярність, піклуючись про вдів і сиріт померлих членів,

підтримуючи лікарні та надаючи безвідсоткові позики своїм членам» [19, с. 34]. Братство займалося також культурно-освітньою діяльністю, особливо відкриттям шкіл, які дають безкоштовну освіту всім верствам населення. У період перебування України у складі Російської імперії, як зазначають відомі вітчизняні дослідники Матвеев, Когут та Гончаренко: «В Україні, у складі царської Росії до кінця XIX століття, соціальне забезпечення поширювалося на широке населення. громадянський рух, об'єднав у своїх лавах багатьох відомих і невідомих активістів, моральним імперативом яких є допомога ближньому». Прикладом такої благодійної діяльності є безоплатна праця представників інтелігенції (вчителів, лікарів тощо) у сфері культури – так зване «ходіння в народ» [18, с. 162]. Це був важкий час, випробування бідноти на життєздатність. Але в той же час було створено ряд притулків і притулків для позашлюбних дітей. У 1682 році, за правління царя Федора Олексійовича, допомога нужденним набула нового змісту: було організовано багато богаділень, і жебраки та бідняки отримали можливість жити і працювати.

Проте за часів правління Петра I будь-яка допомога бідним була заборонена, тому тенденція піклування про нужденних на деякий час призупинилася. Водночас почали створюватися волонтерські громадські організації для спільної роботи над вирішенням громадських та соціальних проблем. Вони об'єднують зусилля для взаємодопомоги. Більшість таких громад організовано в селах. Допомога відбивається на економічному та соціальному житті фермерів.

У XVII-XVIII століттях громадські організації відігравали важливу роль у регулюванні різних сторін соціального захисту. Громадські організації підзвітні бідним верствам населення та відповідають за забезпечення їхнього існування. Значна увага приділяється людям похилого віку, інвалідам та хворим. Особлива увага приділяється сиротам і вдовам. Вони також дбають про здоров'я та ріст своїх дітей. На допомогу закликали церкви та монастирі. Крім того, відкривалися нові лікарні та школи, розвивалися садівничі та садівничі промисли, надавалася допомога бідним, будувались притулки. Створені

церковні братства та громадські організації беруть активну участь у вирішенні важливих соціальних питань українського суспільства. Найпоширенішими на той час були такі форми взаємодопомоги, як подружжя та толока. Усім відомо, що у будь-якій біді громадські організації сприяють її вирішенню. Наприклад, об'єднана громадськість допомагає вдовам, багатодітним, хворим, немічним та іншим нужденним. Вони будують будинки, косять сіно, копають землю, роздають одяг і їжу бідним. Турбота, співчуття, допомога, підтримка, спільна самовіддана праця характеризують громадськість, яка не є байдужою до проблем людей.

У міру розвитку країни в XVII-XVIII століттях активно створювалися навчальні заклади для підвищення рівня професійної та соціальної підготовки бідних і тих, хто потребував соціального життя. Наука пропагується вже не в працях релігійних діячів, а в державних постановах і указах. За правління Катерини II у 1763 р. було видано «Декларацію про заснування дитячих будинків», відповідно до якої створювалися заклади для невиліковно хворих і душевнохворих. У благодійній діяльності брали участь представники інтелігенції з усіх верств населення, які допомагали бідним. Працездатним надавалася навіть грошова та матеріальна допомога.

З XVIII по XIX століття почали діяти національні установи соціального забезпечення. Державні установи спрямовані на допомогу людям похилого віку, хворим, малозабезпеченим та інвалідам. Вони також піклуються про забезпечення та матеріальне забезпечення військовослужбовців-інвалідів та бездомних.

До початку XX століття в Україні склалася чітка розгалужена мережа громадських об'єднань, організацій, асоціацій, закладів та установ. Кожен глядач самовіддано виконує справу збереження суспільного життя. Проводилися громадські медичні читання, організовувалися різноманітні заходи по збору одягу, продуктів харчування та інших повсякденних потреб. Вони відкривали безкоштовні школи, лікарні, хоспіси, притулки тощо.

Непросте життя українського суспільства. Але його замінює хтось, хто бере на себе функції допомоги та підтримки. Ці функції спочатку здійснювалися через функції церков і монастирів, а згодом були передані відповідним державним установам. До появи цього руху громадськість визнавала необхідність задоволення різноманітних потреб певних груп людей.

Таким чином, можна впевнено стверджувати, що зародження слов'янства, релігійного духовенства, громадських і державних організацій створило теоретичні та практичні цінності для виникнення та функціонування волонтерства.

Наступним періодом розвитку волонтерства в Україні став радянський період, який ознаменувався розширенням діяльності Червоного Хреста. У статті відомого вітчизняного дослідника Алексеєнка йдеться, зокрема, про таке: «Це діяльність, пов'язана з наданням допомоги та підтримки нужденним – це переважно черниці милосердя, які допомагали бідним, слабким. і хворі» [1, с. 33]. Тоді ж у визначений історичний час почали діяти низка госпіталів, притулків, госпіталів, загалом було відкрито понад 100 агенцій допомоги «Червоного Хреста».

Волонтерська допомога підтримується державою, наприклад, через добровільну роботу у формі суботників, допомоги начальнику тощо. Участь у суспільно-політичному та громадському житті була зведена до рівня почесного обов'язку на основі добровільної ініціативи. Значний внесок у зародження волонтерства в Україні зробили видатні українські хірурги Петро Андрійович Загорський та Микола Іванович Пирогов, які більшу частину свого життя присвятили допомозі пораненим і полоненим, соціальному захисту населення. Зокрема, за їх безпосередньої допомоги створено багато амбулаторій, амбулаторій та притулків для бездомних.

До Червоного Хреста приєдналася інтелігенція, а саме науковці, лікарі, філософи, письменники, політики та вчителі. Серед відомих педагогів можна виділити А.Макаренка, В.Сухомлинського, Г.Ващенко та ін., які допомагали знедоленим дітям-сиротам. З товариством тісно співпрацювали також такі

відомі особистості, як М. Булгаков, І. Мечников, А. Чехов, С. Руданський, М. Скліфосовський. Розпад Радянського Союзу та крах планової економіки призвели до різкого зниження життєвого рівня людей, що призвело до матеріальної та продовольчої нестачі, безробіття, бездомності, біженців тощо. У період реформ велика кількість громадян почала займатися волонтерством, намагаючись допомогти людям у економічній кризі. Історія волонтерства в незалежній Україні сягає початку 1990-х років. В українському народі в цілому завжди були звичні допомагати один одному та дбати про ближнього.

Крім того, великий вплив на становлення волонтерства в той чи інший історичний період мали процес націєтворення в Україні, розвиток національних ЗМІ, волонтерська діяльність відомих людей. Відразу після проголошення незалежності України розпочався процес змін у всіх сферах суспільного життя. Нестабільність політичного, економічного та соціального ладу призвела до появи нових соціальних інститутів, одним із яких став волонтерський рух. Зокрема, у дослідженні українського вченого Козачука зазначено: «Волонтерський рух в Україні, як суспільне явище, зародився після проголошення незалежності України і відтоді набув форми чотирьох видів підтримки: громади, родини, громадські об'єднання та державні установи» [18, с. 93].

Першою волонтерською службою був «Телефон довіри», пізніше – Всеукраїнський громадський центр «Волонтер» та волонтерський центр «Добра воля» тощо. Створення цих центрів знаменує практику волонтерства в незалежній Україні. Історично найбільшою групою волонтерів є студентська молодь. Саме їхня діяльність посилила активні кампанії допомоги всім верствам населення, привернула увагу держави та небайдужих громадських діячів до важливих проблем суспільства. У 2001 році за ініціативи ресурсного центру громадської організації «Гурт» та Головного управління внутрішньої політики м. Києва було «розроблено положення про проведення всеукраїнського конкурсу «Волонтер року». Проведення конкурсу дало можливість розширити уявлення про сучасний стан та перспективи розвитку волонтерства в Україні. 22

березня 2001 року Президент України Кучма підписав Указ про Міжнародний рік волонтера в Україні. Натомість 13 грудня 2007 року його наступник Президент України В. Ющенко підписав указ про встановлення Дня благодійництва, який щорічно відзначається 5 грудня [9].

Офіційне визнання волонтерської діяльності є важливим етапом у регулюванні відносин між державою та суспільством, а також визначає її подальший розвиток. Кінець 2013-го – початок 2014 року став важливим етапом для розгортання волонтерської діяльності, яка триває і досі. Мова йде про історичний період Революції Гідності та війни на сході України. Тому в науковому дослідженні Панкова, Касперовича та Іщенка розглянуто основні причини поширення добровольчого руху в країні на той час, серед яких: «Незбалансована взаємодія органів державної влади, нездатність реагувати на своєчасно реагувати на військово-конфліктні ситуації, не виконували своїх зобов'язань із забезпечення соціальної та особистої безпеки, що призвело до серйозного дефіциту ефективних управлінських рішень та неефективності системи забезпечення безпеки Збройних Сил України» [20, с. 28].

Багато волонтерських організацій, які виникли під час Революції Гідності, допомагали протестувальникам на Майдані. Згодом було надано всебічну допомогу Збройним Силам України, Національній гвардії України та вимушеним переселенцям з АР Крим та Сх. України. Добровольча армія відіграла величезну роль у забезпеченні боєздатності військової структури в процесі боротьби зі збройною агресією на національній території. Саме на початку бойових дій у Донецькій та Луганській областях був зроблений найбільший внесок у забезпечення обороноздатності країни, коли українським бійцям не вистачало елементарних систем захисту, обмундирування тощо.

Під час Євромайдану багато зголосилися допомогти ближньому. Було створено багато волонтерських організацій, зокрема «Євромайдан-SOS», «Самооборона Майдану», «Автомайдан» тощо. Потім ці групи почали надавати весь військовий персонал, необхідний для боротьби на сході України. Наукова стаття Тохтарова підтверджує: волонтери роблять те, що можуть – від купівлі

військової амуніції до ремонту танків і літаків. Добровольчий рух на підтримку української армії був стихійно породжений окремими волонтерами, які об'єднувалися в групи. З часом з'явилися лідери, які об'єднали ці роз'єднані самоорганізовані групи та почали працювати під централізованим керівництвом, збільшуючи таким чином свій вплив на державний апарат та ефективність їхньої допомоги.

Варто зазначити, що у 2014 році завдяки співпраці волонтерів з Міністерством оборони України був створений комітет волонтерів із забезпечення Збройних Сил України всім необхідним. Також діє громадська організація «Добровольча народна армія», метою якої є надання допомоги українським військовим та цивільному населенню в зоні військового протистояння в Україні. У статті відомих учених, кандидатів історичних наук Череватюка та Безпальчі йдеться про наступне: У 2014 році зростання активності волонтерського руху пояснювалося двома основними факторами: внутрішньополітичною кризою, яка призвела до дисбалансу в адміністративній системі держави відсутність якісних управлінських рішень, відсутність доступу до ресурсів та зовнішня агресія поглиблюють дисбаланс між здатністю держави ефективно функціонувати та захищати основні потреби громадян [27, с. 48].

Революційні події в Україні сміливо можна назвати переворотом у розвитку та становленні сучасного волонтерства. Це свідчить про солідарність громадянського суспільства та політичну спроможність творити зміни в країні, адже волонтери – це насамперед сильна та креативна громадська спільнота. В Україні діють численні волонтерські організації, здатні знайти вкрай необхідні кадри та вирішити найскладніші соціальні проблеми. Серед цих організацій можна виділити «Волонтери», «100 Волонтерів», «Армія SOS», «Крила Фенікса», «Повернись Живим», «Підтримай Українську Армію» та багато інших[11].

Окрім громадських організацій, за останні роки для підтримки військових було створено понад 50 добровольчих батальйонів. Вони входять до

структури Збройних Сил України та беруть участь у вирішенні військових конфліктів на нашій території.

На даний момент можна охарактеризувати деякі особливості волонтерства в Україні:

- висока ініціативність волонтерських структур;
- становлення волонтерських структур як організацій громадянського суспільства, які професійно задовольняють певні потреби;
- багато волонтерів приходять не зі структур громадянського суспільства, а з різних сфер професійної діяльності, особливо ІТ-технології, підприємництво тощо;
- через неефективність державних інституцій чи обмеженість державних ресурсів поява волонтерських ініціатив має певний «вимушений характер».

Українська дослідниця Тохтарова окремо відзначає принцип державної підтримки волонтерства: Українська держава у формі своїх інституцій та посадових осіб підтримує громадські волонтерські ініціативи, гарантує та забезпечує захист прав, свобод і законних інтересів волонтерів відповідно до Конституції України. Волонтерські організації та одержувачі волонтерської допомоги [25, с. 8].

Реалії сьогодення з якими стикнулась Україна та українське суспільство сприяли згуртуванню населення та фахівців різноманітних сфер. Не виключенням стала сфера соціальної роботи. Сьогодні кожен українець, що знаходиться на відповідному фронті, наближає нашу перемогу. Щоб підтримати збройні сили України, населення, яке постраждало від агресивних дій окупантів, дітей, людей похилого віку багато українців почали займатись волонтерською діяльністю. Значна кількість таких волонтерів займається збором коштів, закупкою необхідних товарів, ліків, продуктів харчування, допомагають з перевезенням та евакуацією, допомагають отримати фахову медичну допомогу, допомагають переселенцям тощо. За незначний проміжок

часу волонтерство в Україні перетворилось на потужний національний громадянський рух, як окремих осіб, так і громадських організацій, які спрямовують свою діяльність на надання різнопланової допомоги за окремими напрямками, а саме: матеріальної, медичної, правозахисної, психологічної різним категоріям населення. Волонтерський рух, який діє сьогодні в Україні не має аналогів.

Формування ефективної системи мотивування залучення населення до волонтерської діяльності з урахуванням гендерних особливостей вимагає дослідження мотивів, які спонукають представників кожної статі до доброчинності. Виявити основні гендерні тенденції ставлення населення до волонтерства найдоцільніше на основі соціологічного опитування відповідних страт шляхом анкетування.

Одним з найкращих методів виявлення закономірностей у існуванні та розвитку певного явища є соціологічне опитування. Маючи на меті визначити основні, на думку чоловіків та жінок, напрямки волонтерства та найдієвіші методи стимулювання представників кожної із статей до цього виду благодійництва, нами розроблено анкету (Додаток Д).

Під час проведення дослідження з допомогою google-форм опитано 134 респонденти, з яких 70,4% складають жінки і 29,6% – чоловіки (Додаток Е).

Результати дослідження свідчать, що населення України знайоме з тлумаченням поняття «волонтерська діяльність», до того ж значна частина респондентів брала безпосередню участь у різних волонтерських проектах. Практичний досвід волонтерської діяльності чоловіків за результатами соціологічного опитування виявився вищим ніж у жінок (рис. 1 .1).

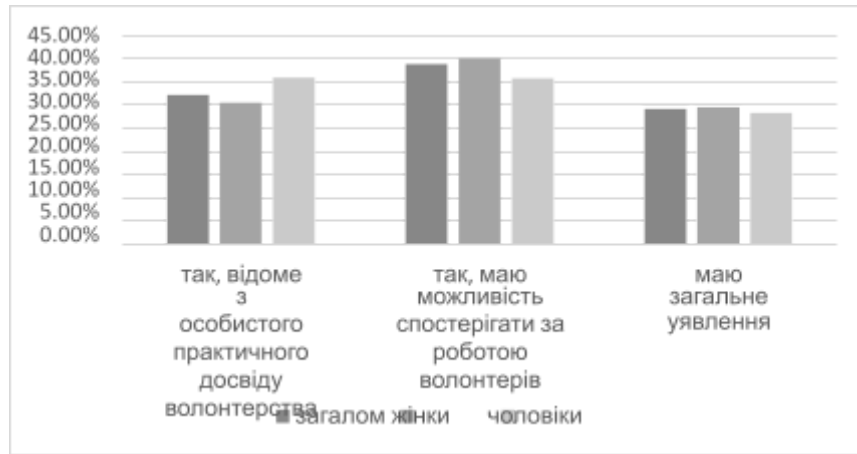

Рис. 1.1. Чи відоме Вам поняття «волонтерська діяльність»?

Враховуючи обізнаність щодо поняття волонтерської діяльності, варто з'ясувати ставлення чоловіків та жінок до цього соціального феномену (рис. 1. 2).

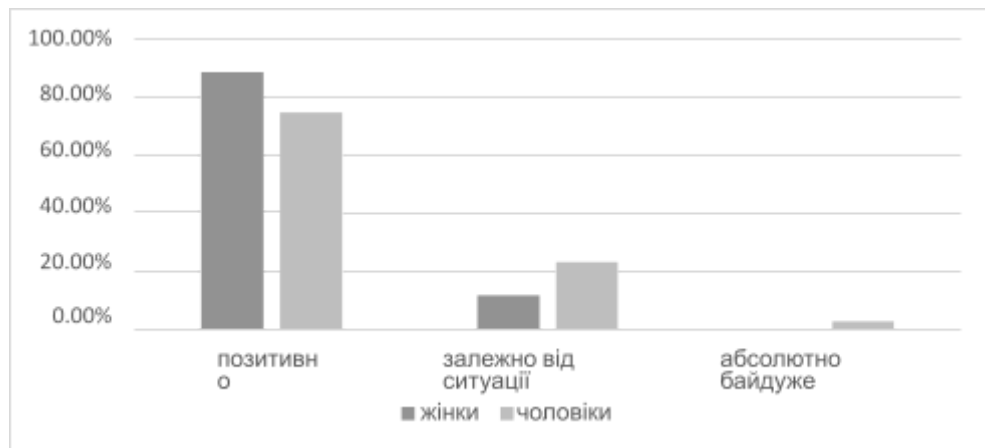

Рис. 1.2. Як Ви ставитеся до волонтерства, як суспільного явища?

Більшість жінок (88,4%) та чоловіків (74,4%) заявляли про своє позитивне ставлення до волонтерства. Проте немало респондентів обирали варіант відповіді «залежно від ситуації», що свідчить про відсутність беззаперечної довіри добровольцям з боку населення. Відсоток чоловіків, які надали перевагу цьому варіанту відповіді є вдвічі вищим 23,1% проти 11,6% серед жінок, що свідчить про вищий рівень недовіри до досліджуваної активності серед чоловічої статі, що є цілком очікуваним, адже гендерна роль чоловіка проявляється у його не високому рівні емоційності, обережності та

переважанні логіки у всіх діях. До того ж один з опитаних чоловіків висловив свою байдужість до волонтерського руху.

Зважаючи на те, що жоден з учасників опитування не заявив про своє негативне ставлення до волонтерства, як суспільного явища, необхідно з'ясувати, яка частка респондентів довіряє акціям, які влаштовують добровольці (рис. 1. 3).

Рис. 1.3. Чи довіряєте Ви акціям, які проводяться волонтерами в Україні?

Дослідження показало, що 18,9% жінок та 12,8% чоловіків переконані, що можуть покладатися на волонтерів, проте беззаперечно більшість опитаного нами населення не має абсолютної довіри до акцій, заходів, які влаштовують українські волонтери. Це може бути результатом негідної поведінки деяких так званих волонтерів, які використовують це звання в користолюбних цілях, чим розчаровують громадян та сприяють зменшенню рівня довіри населення до цього виду благодійництва. Результати дослідження показали, що рівень недовіри серед чоловіків дещо вищий, один з опитаних нами представників чоловічої статі навіть заявив, що абсолютно не вірить волонтерам та їх діяльності.

Враховуючи ставлення українців до функціонування волонтерських організацій, важливим є визначення рівня їх безпосередньої участі у подібних заходах в ролі добровольців (рис.1.4).

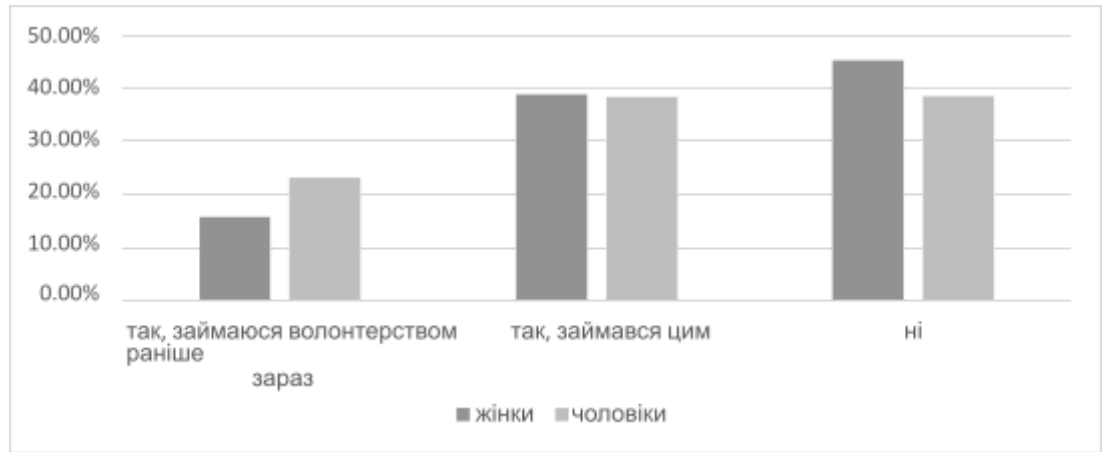

Рис. 1.4. Чи брали Ви участь у волонтерській діяльності?

З діаграми видно, що 56,7% опитаних українців мають особистий досвід волонтерства, 15,8% жінок та 23,1% чоловіків з них активно займаються цією діяльністю і зараз, це свідчить про небайдужість українців до суспільства в якому вони живуть та про бажання змінювати його на краще. На жаль, більшість опитаних – 45,3% жінок та 38,5% чоловіків ніколи не мали змоги на власному досвіді дізнатися, як це бути волонтером.

Ще одним важливим кроком у ході дослідження було визначення рівня інформованості чоловіків та жінок про напрямки, за якими здійснюється волонтерська діяльність в Україні (рис. 1. 5).

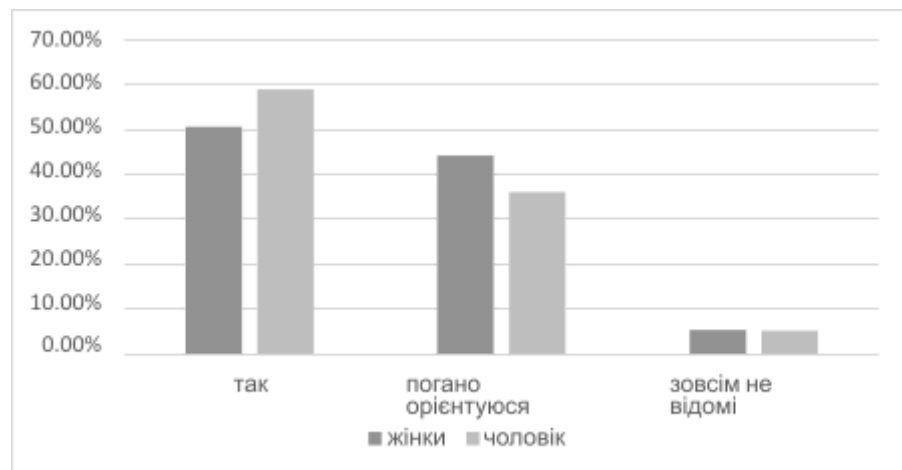

Рис. 1. 5. Чи відомі Вам напрямки, за якими здійснюється волонтерська діяльність?

Половина респондентів є добре обізнаними у цьому питанні, до того ж

показник серед чоловіків є дещо вищим – 58,9% проти 50,5% серед жінок. Значна частина опитаних погано орієнтуються у напрямках волонтерства, а трохи більше 5% представників обох статей взагалі не знайомі з цією темою.

Знаючи про напрямки волонтерства, важливо визначити, які з них є найбільш актуальними, на думку респондентів, в Україні сьогодні (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Актуальність напрямків волонтерства для сучасного українського суспільства, % відповідей респондентів

Напрямок	Усі респонденти	Жінки	Чоловіки
✓ допомога українським військовим/постраждалим внаслідок бойових дій	82,1	82,1	82,1
✓ підтримка знедолених категорій населення (сироти, пенсіонери, малозабезпечені)	84,3	88,4	74,4
✓ турбота про довкілля, охорона навколишнього середовища	55,9	62,1	41
✓ допомога бездомним тваринам	41	49,5	20,5
✓ збір коштів на суспільно-корисні цілі	8,9	10,5	5,1
✓ виконання ремонтних робіт	10,4	9,5	12,8
✓ організація дозвілля	11,2	13,7	5,1
✓ поширення гуманістичних та альтруїстичних ідей та настроїв в суспільстві	14,2	12,6	17,9
✓ інше	-	-	-

Зважаючи на політичну та економічну нестабільність у нашій країні, найважливішими сферами волонтерства є підтримка знедолених категорій населення (сироти, пенсіонери, малозабезпечені) та допомога українським військовим/постраждалим внаслідок бойових дій, ці показники високо оцінені представниками обох статей. Серед жінок популярними також були такі напрямки, як турбота про довкілля (62,1%) та допомога бездомним тваринам (49,5%), тоді як чоловіки не приділили цим сферам особливої уваги – 41% та

20,5% відповідно. Схожі за актуальністю такі напрямки, як поширення гуманістичних та альтруїстичних ідей та настроїв в суспільстві та виконання ремонтних робіт, яким надали перевагу трохи більше 10% представників і чоловіків, і жінок. Найменш привабливими виявилися такі напрямки, як збір коштів на суспільно-корисні цілі та організація дозвілля, які зібрали близько 10% від представниць жіночої статі, чоловіки ж ці спрямованості оцінили зовсім низько – близько 5% кожен.

Після з'ясування актуальних напрямків волонтерства ми запропонували респондентам визначити до яких з них вони особисто хотіли б долучитися (табл. 1.2).

Таблиця 1.2.

Готовність населення долучитися до відповідних напрямів
волонтерства,

% відповідей респондентів

Напрями волонтерської діяльності	Усі респонденти	Жінки	Чоловіки
✓ підтримка української армії / постраждалих внаслідок бойових дій	29,9	24,2	43,6
✓ допомога потребуючим категоріям населення	54,5	52,6	58,9
✓ благоустрій/озеленення вулиць	20,1	20	20,5
✓ турбота про екологію	32,8	33,7	30,8
✓ допомога бездомним тваринам	29,1	33,7	17,9
✓ організація дозвілля	16,4	13,7	23
✓ збір коштів	12,7	12,6	12,8
✓ поширення гуманістичних та альтруїстичних ідей та настроїв в суспільстві	17,2	16,8	17,9
✓ інше	-	-	-

Найбільше учасників опитування (більше 50% чоловіків і жінок) бажають надавати допомогу потребуючим категоріям населення, що є дуже доречним, беручи до уваги високий рівень різних соціальних конфліктів та

нестабільність у країні. Наступним за популярністю серед чоловіків став напрямок «підтримка української армії / постраждалих внаслідок бойових дій» – 43,6% опитаних не проти спробувати себе в цій сфері, серед жінок не багато прихильниць цієї сфери

– лише четверта частина. Таку розбіжність можна пояснити психологічними особливостями – жінки зазвичай набагато емоційніші, що може заважати їм працювати у цій сфері, до того ж для чоловіків за гендерними стереотипами це більш звичне середовище. Натомість жінки виявили однакове бажання піклуватися про екологію та допомагати бездомним тваринам – 33,7% отримав кожен напрямок, що ще раз підкреслює особливості жіночого мислення та їх уподобання. Варто сказати, що третина чоловіків теж не проти стояти на захисті екології. Працювати над благоустроєм та озелененням вулиць бажає однакова кількість чоловіків та жінок – п'ята частина опитаних. Такі напрямки, як організація дозвілля та поширення гуманістичних та альтруїстичних ідей та настроїв в суспільстві не здобули багато прихильників – в середньому менше 20% опитаних чоловіків та жінок. Та найменш популярною виявилася сфера збору коштів на суспільно корисні цілі – лише 12% представників обох статей виявили бажання спробувати себе у ній.

Виявивши основні напрямки волонтерства на думку опитаних нами громадян, ми вирішили з'ясувати які перешкоди можуть перешкоджати представникам різних статей долучатися до цього важливого виду суспільно корисної діяльності (табл. 1.3).

Таблиця 1.3.

Фактори, які на думку респондентів, перешкоджають долученню до волонтерської діяльності, % відповідей респондентів

Можливі перешкоди	Усі респонденти	Жінки	Чоловіки
• байдужість до проблем інших людей	63,4	60	71,8
• недостатність інформації про акції, події та волонтерські організації, які їх влаштовують	51,5	49,5	56,4

• нестача часу	44,8	52,6	25,6
• відсутність матеріальної винагороди	29,9	25,3	41
• інше	-	-	-

Найвагомішою перешкодою на шляху до залучення до волонтерства виявилась байдужість до проблем інших людей, значення цього критерію було високим як серед жінок – 60%, так і серед чоловіків – 71,8%. Другою за впливом серед жінок виявилася така перешкода, як нестача часу (52,6%), тоді як для чоловіків цей критерій не став дуже визначальним, його обрала лише четверта частина опитаних. Такі результати можуть бути пов'язані з темпом життя та рівнем багатозадачності сучасної жінки, яка часто на власних плечах несе роботу, турботу про сім'ю та дітей, домашні обов'язки, тому у неї не завжди лишається час для додаткових активностей. Також вагомим серед представників обох статей став такий фактор, як недостатність інформації про акції, події та волонтерські організації, які їх влаштовують, до того ж серед чоловіків він дещо вищий. Проте це є переважно проблемою волонтерських організацій, які не поширюють достатньо даних про свою діяльність. Останній показник, відсутність матеріальної винагороди, не дуже поширений серед відповідей представниць жіночої статі, проте 41% чоловіків вважають це дуже вагомим стримуючим фактором, що ще раз підтверджує гіпотезу про особливості мотивування чоловіків, для яких визначальним критерієм є саме матеріальне забезпечення.

Дослідивши можливі перешкоди, варто визначити, що ж може мотивувати громадян долучатися до волонтерства (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Гендерна диференціація мотивів до волонтерської діяльності,
% відповідей респондентів

Мотиви до волонтерства	Усі респонденти	Жінки	Чоловіки
✓ бажання допомогти нужденним	81,3	91,6	56,4
✓ надбання корисних соціальних і	47	46,3	48,7

практичних навичок			
✓ можливість спеціалізованого навчання, міжнародні програми обміну	35,8	40,0	25,6
✓ матеріальні стимули	23,1	17,9	35,9
✓ пільги при вступі до закладів вищої освіти та при прийомі на роботу	26,9	31,6	15,4
✓ інше	-	-	-

Найсильнішим мотивом для представників обох статей виявилось бажання допомогти нужденним, проте наявні й значні відмінності: майже всі опитані жінки (91,6%) вважають це вагомим стимулом, а серед чоловіків лише більша половина звертає увагу на цей показник. Це свідчить про особливості мотивування жінок, які в більшій мірі звертають увагу не на матеріальне, розвивають переважно «м'які» навички, які базуються на основі їх духовних цінностей, що ще раз підкреслює гендерний стереотип про емоційність представниць жіночої статі. Наступним стимулом, майже однаково важливим для обох статей, стало надбання корисних соціальних і практичних навичок. Для жінок третім за актуальністю став варіант відповіді – можливість спеціалізованого навчання, міжнародні програми обміну, тоді як серед чоловіків він був не дуже популярним – лише четверта частина опитаних надала йому перевагу. Дослідження показало, що чоловіків, порівняно з жінками, набагато більше заохочують саме матеріальні стимули, 35,9% представників чоловічої статі заявило, що наявність такого фактору заохотила б їх долучитися до волонтерської діяльності, тоді як серед жінок значення цього показника вдвічі нижче. Це є особливістю чоловічого гендеру, який в значній мірі орієнтується на матеріальне заохочення. Пільги при вступі до закладів вищої освіти та при прийомі на роботу цікавлять 31,6% жінок. Серед чоловіків цей чинник виявився найменш важливим.

На питання «Чи варто, на Вашу думку, стимулювати людей до залучення

до волонтерської діяльності?» ми отримали наступні результати (рис. 1. 6):

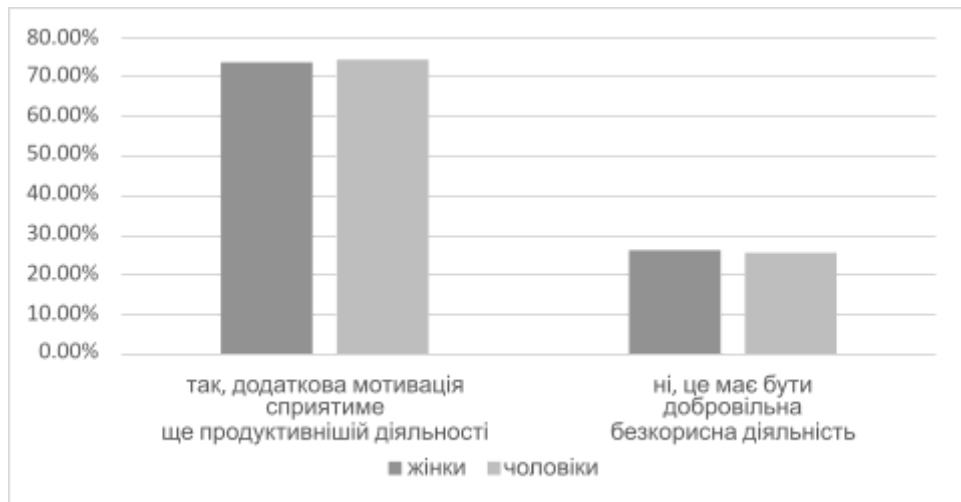

Рис. 1. 6. Чи варто, на Вашу думку, додатково стимулювати людей до залучення до волонтерської діяльності?

Більше 70% респондентів обох статей вважають додаткове мотивування необхідним та доречним заходом, який сприятиме розвитку волонтерського руху в Україні, а четверта частина опитаних чоловіків та жінок переконані, що бажання стати добровольцем неодмінно має відходити безпосередньо від людини, без впливу зовнішніх факторів. Різниця у відповіді залежно від статі респондентів не виявлено.

Враховуючи те, що більшість респондентів погодилися з важливістю додаткового мотивування волонтерів, нашим наступним кроком стало визначення позиції українців, щодо доцільності впровадження фінансових винагород, як стимулу до волонтерства (рис. 1. 7).

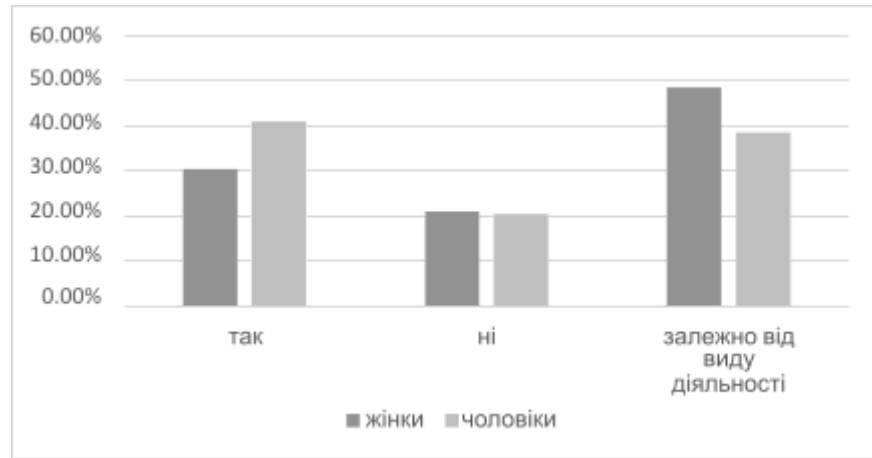

Рис. 1. 7. Чи вважаєте Ви доцільними фінансові нагороди за активну волонтерську діяльність?

Практично однакова кількість представників обох статей (21% жінок та 20,5% чоловіків) вважають, що матеріальні винагороди є недоцільними у випадку стимулювання волонтерів, але значно більше громадян (30,5% жінок та 41% чоловіків) переконані, що це є досить дієвою спонукою для залучення добровольців. І знову чисельність прихильників матеріального стимулювання серед чоловічої статі є вищою – на 10,5%, що підкреслює важливість фінансових винагород для чоловіків. 48,5% жінок та 39% чоловіків учасників анкетування вважають, що фінансове мотивування доречне лише у окремих випадках.

Не менш важливими стимулами є пільги при вступі до ЗВО та при працевлаштуванні.

Більшість респондентів вважають, що пільги при вступі до закладів вищої освіти для осіб з вагомим волонтерським досвідом є важливим методом мотивування, проте є й ті, хто проти такої практики, зокрема чоловіків серед них значно більше – 41% проти 21,5% серед жінок. Незначна частка опитаних представників обох статей не мають чіткої позиції з цього приводу (рис. 1. 8).

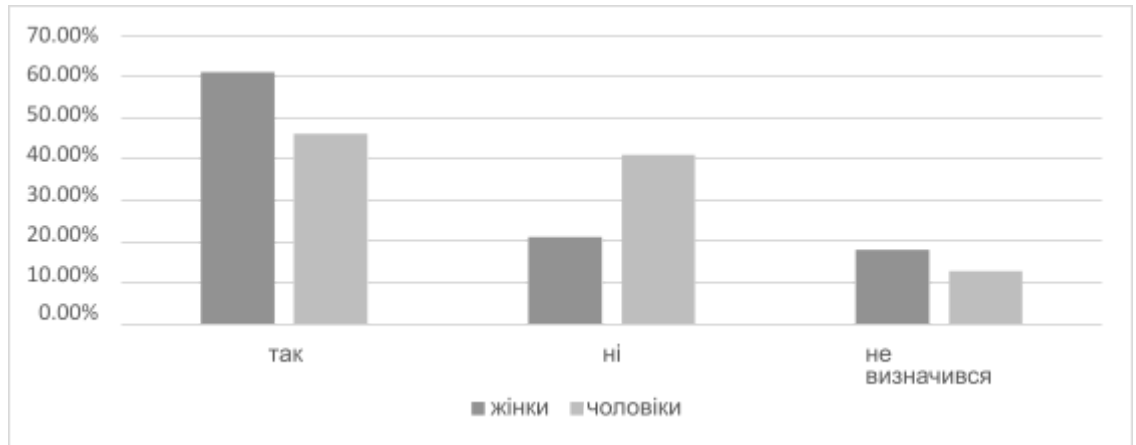

Рис. 1. 8. Чи вважаєте Ви доречними пільги при вступі до закладів вищої освіти для осіб з вагомим волонтерським досвідом?

Схожа ситуація прослідковується і у випадку надання пільг при працевлаштуванні – більше 40% респондентів обох статей переконані, що це є доречним заходом, на думку 23,2% жінок цей захід є не дуже вдалим, серед чоловіків відповідь «ні» була значно поширенішою – 38,5% вважає, що не варто так мотивувати людей до залучення до волонтерства. Багато людей так і не змогли визначитися з чіткою відповіддю (рис. 1. 9).

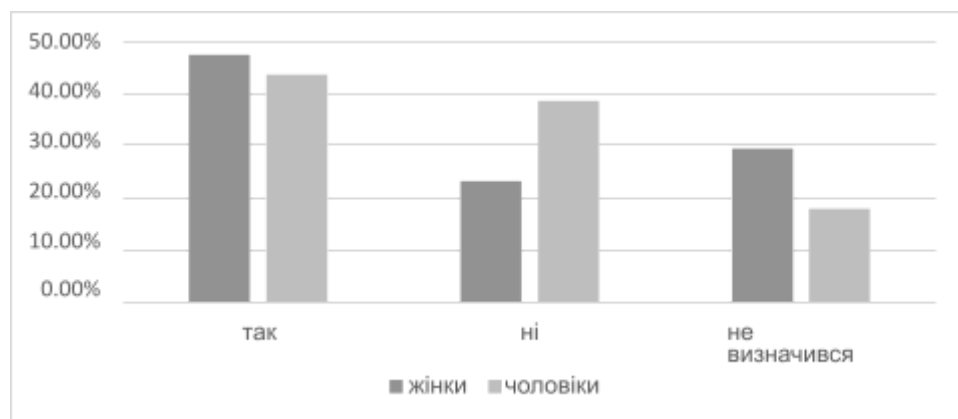

Рис. 1. 9. Чи варто роботодавцям надавати перевагу людям з досвідом волонтерської діяльності при прийомі на роботу?

На питання «Чи повинні, На Вашу думку, волонтери володіти спеціальною освітою, щоб здійснювати відповідну діяльність?» ми отримали майже ідентичні відповіді від чоловіків та жінок за кожним варіантом (рис. 1.

10).

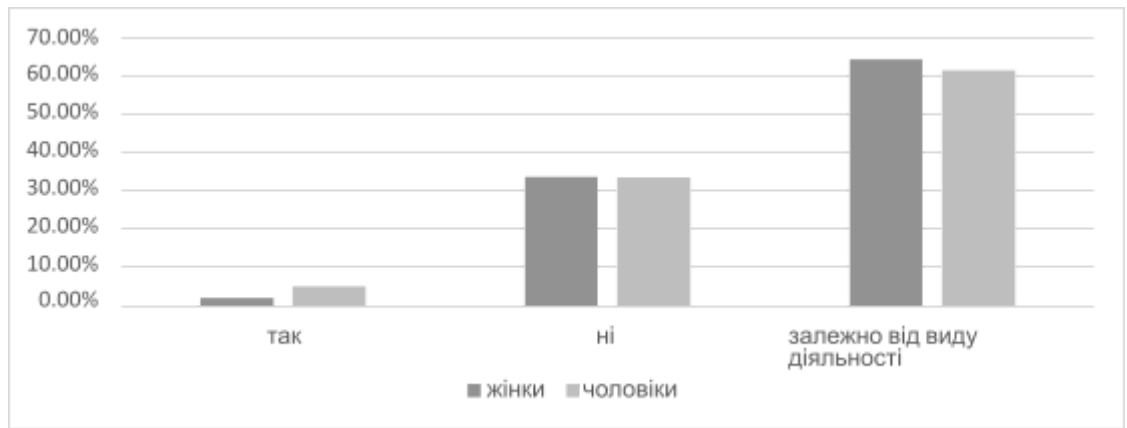

Рис. 2. 10. Чи повинні, На Вашу думку, волонтери володіти спеціальною освітою, щоб здійснювати відповідну діяльність?

Більшість респондентів переконані, що залежно від виду діяльності, яку здійснює волонтер, він повинен володіти спеціалізованою освітою. Зовсім незначна частина опитаних вважає, що наявність освіти є обов'язковою. Третина чоловіків та жінок схильється до думки, що волонтер взагалі не зобов'язаний володіти спеціальною освітою для того, щоб займатися цією активністю.

Серед учасників опитування є представники різних вікових груп, з яких найбільшу частку становить молодь у віці 18-24 роки – 47% (рис. Е.2). Респонденти різняться за характером зайнятості: учні – 11,2%, студенти денної форми навчання – 42,9%, студенти заочної (дистанційної) форми навчання – 2,9%, наймані працівники – 30,4%, підприємці – 10,4%, домогосподарки – 2,2%. Опитані нами громадяни мають різний рівень життя: 21,3% – вище середнього, 70,4% – середній, 8,3% – нижче середнього. Нам вдалося опитати мешканців різних регіонів, серед яких найбільше було представників Рівненської – 48,3%, Волинської – 29,2% та Донецької – 11,2% осіб областей. Окрім того, учасниками опитування стали жителі Дніпропетровської, Житомирської, Київської, Львівської, Тернопільської та Хмельницької областей. Однак, за жодною іншою соціально-демографічною ознакою суттєвих відмінностей у ставлення населення до волонтерства не виявлено.

Таким чином, виборча активність в Україні є основною складовою активності громадянського суспільства, яка проявляється в політичній, економічній, екологічній та соціокультурній сферах країни. Волонтерство сприяє самоорганізації українського суспільства, а практичне сучасне волонтерство вважається процесом об'єднання людей, які прагнуть зробити власний внесок у забезпечення матеріального та духовного добробуту народу та країни.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Нормативно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні

Волонтерський рух має підтримуватися державним апаратом, тому що права і норми волонтерів мають бути врегульовані в правовому полі, встановленому державою. Співпраця державного апарату та суспільства сприяє формуванню тісних взаємозв'язків, що в свою чергу сприяє роботі волонтерів та розвитку волонтерського руху. Крім того, повноцінне демократичне суспільство не може бути створене без визнання громадських організацій

державою[24, с. 174].

Таким чином, дуже важливим елементом існування демократичного громадянського суспільства є офіційне визнання волонтерства на національному рівні. В Україні відповідним законодавством, що регулює суспільні відносини з волонтерством, є Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 року [11]. У законі цей вид діяльності визначається як добровільна, соціально спрямована, некомерційна діяльність, яка здійснюється волонтерами шляхом надання добровільної допомоги. Проте ухвалений сьогодні документ викликає правомірні претензії до створеної ним держави, в якій надмірна законодавча регламентація волонтерства значно обмежує його можливості для розвитку. У цьому випадку необхідне не лише встановлення статусу волонтерських організацій відповідно до закону, а й перехід на новий рівень життя, заснований на демократичних засадах [18].

Волонтери – це люди, які добровільно виконують суспільно значущу роботу. Волонтерство існує тому, що люди готові працювати безкоштовно в обмін на негрошову винагороду у вигляді досвіду, знайомства з новими людьми та набуття нових навичок. Будь-хто може стати волонтером, але існує низка законодавчих актів, які підтверджують, що волонтери мають бути дієздатними особами та мають бути громадянами або легально проживати в цій країні, якщо волонтерство відбувається за кордоном. Такі обмеження можуть бути недійсними, якщо особа є волонтером в Інтернеті через соціальну мережу або створює веб-сайт. Проте всі правила щодо волонтерства мають регулюватися на державному рівні.

Волонтерська допомога – роботи та послуги, які виконуються та надаються безкоштовно волонтерами та волонтерськими організаціями. Волонтерство є формою благодійності. Водночас законодавці постановили, що не вважаються волонтерами особи, які виконують разову безоплатну роботу або роботу чи службу за родинними, дружніми чи сусідськими стосунками. Волонтерська діяльність у моїй країні дотримується принципів законності, гуманності, рівності, добровільності, платності, безкорисливості та

неприбутковості [5].

В українському законодавстві діють нормативні акти, які регулюють волонтерську діяльність, визначають її види та правила, а також права та обов'язки волонтерів, а саме:

1. Конституція України
2. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 5 липня 2012 р. № 5073-VI [21]
3. Наказ Міністерства фінансів України від 30.10.2014 № 1089 «Про затвердження Порядку формування та ведення реєстру добровольців АТО».

Згідно з документами, для тих, хто хоче стати волонтером, є вікове обмеження. Щоб стати волонтером, людина має бути повнолітньою. Особи, які не досягли 18 років, можуть брати участь лише добровільно за згодою батьків, опікунів тощо. Не мають права на добровільну допомогу підлітки віком від 14 до 18 років: ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, забезпечення Збройних Сил України, інших військових організацій, правоохоронних органів, органів державної влади у виняткових випадках, введення воєнного стану в державі, антитерористичних акцій, закладів охорони здоров'я, не можуть бути зареєстровані в Реєстрі волонтерів АТО [9].

Крім того, у 2015 році було оновлено законодавчі положення, що регулюють волонтерську службу: неприбуткові організації не мають права на волонтерську службу, тобто будь-яка неприбуткова організація може займатися волонтерською діяльністю; неприбуткові організації та установи дозволяють волонтерам брати участь у їх діяльності. Конкретні інструкції щодо захисту волонтерів та їх сімей, умов проживання та медичного страхування волонтерів, укладення договорів на здійснення волонтерської діяльності [14, С. 55].

В Україні першим офіційним документом вважається Постанова Кабінету Міністрів України 2003 року, яка затвердила Основні положення про надання соціальних послуг шляхом волонтерства. Згодом ця постанова втратила чинність із прийняттям Закону України «Про волонтерську діяльність» 19

квітня 2011 року, [15] «Про соціальні послуги» (2003) [16], «Про громадські об'єднання» (2011) [12] та ін. Фактично, починаючи з 1992 року, Верховна Рада України прийняла низку законодавчих та нормативно-правових актів, які визначають положення, цілі, цілі, права та обов'язки волонтерської діяльності. Кожного року до цих нормативно-правових актів вносяться певні зміни та доповнення.

Добровільна допомога – волонтерська діяльність, яка здійснюється та надається волонтерами безкоштовно. Волонтерство є формою філантропії. Це не волонтерство для безкоштовного виконання роботи чи надання послуг на сімейній, дружній чи сусідській основі (стор. 1). Стаття 5 Закону України «Про волонтерську діяльність» (2011 р.) «Організації та установи, їх права та обов'язки щодо залучення волонтерів до своєї діяльності» визначає основні принципи залучення громадян до волонтерської діяльності [15].

Щодо норм волонтерської діяльності молоді, то можна звернути увагу на наступні моменти. Позитивним аспектом вітчизняного законодавства є закріплення права волонтерів на зарахування годин волонтерської діяльності до навчальної та виробничої практики за умови, що за згодою навчального закладу волонтерська діяльність здійснюється за напрямом, що відповідає здобутій професії. Такий підхід є ефективним засобом заохочення молоді до волонтерства. Таким чином, встановлено зв'язок між законодавством про волонтерство та освітнім законодавством в Україні [14, с. 62].

Зараз Україна підписала угоду з ЄС, одна з яких зосереджена на співпраці громадських організацій, експертній оцінці та можливості участі іноземних учасників у роботі над українськими проектами, що дозволяє ділитися та вивчати досвід угоди один одного, як а також наближення нашого законодавства до європейських стандартів [13, с. 7]. Кожна країна, де є волонтерський рух, повинна мати свій загальноприйнятий документ, визнаний як на державному рівні, так і серед населення. Цей документ має містити правила та принципи, на яких базується волонтерська робота. В Австралії, наприклад, існує Національна програма волонтерства, яка містить визначення,

принципи та функції волонтерства, а також статистику участі австралійців у волонтерському русі. Важливим фактором існування документа є те, що він закріплює права волонтерів, їхню безпеку та свободу на державному рівні. Відповідно до статуту, він складався з представниками громадського сектору, тому все, що в ньому написано, має знайти відображення в діяльності держслужбовців. У документі міститься пункт про те, що держава гарантує, що законодавство та державна політика будь-якого рівня впливу лише сприятимуть роботі волонтерів та максимально полегшуватимуть її [13, с.34].

Щодня велика кількість людей бере участь у волонтерській діяльності в різних країнах світу. Завдяки своїй наполегливій праці та відданості вони зробили великий внесок у розвиток суспільств, громад і міст у всьому світі. Хоча загально визнано, що підтримка та заохочення волонтерської роботи є ретельним, є багато напрямків для покращення: подолання перешкод для волонтерської роботи, покращення якості роботи та допомога волонтерам охопити ширший спектр сфер. Оскільки неприбуткові організації співпрацюють з державними установами, останні мають вплив на їхню роботу. Саме вплив держави формує роботу волонтерів і розширює їх охоплення.

Для покращення волонтерської роботи держава має зробити наступне:

1) Запровадити систему стимулювання, щоб якомога більше людей залучили до волонтерства. Усі заявники повинні мати можливість приєднатися до волонтерської організації незалежно від статі, віку, національності чи інших демографічних чи особистих характеристик.

2) Надавати фінансову підтримку фондам, які обслуговують незахищені верстви населення. Інваліди, діти-сироти, переселенці та сім'ї військовослужбовців мають отримувати матеріальну підтримку від держави.

3) Поширювати інформацію про внески волонтерів у діяльність громади та міста. Слідкувати за роботою волонтерів, щоб відзначити їхні подвиги. Це може допомогти широкій громадськості дізнатися про свої місцеві, обласні чи міські волонтерські організації, приєднатися до них, а також сприяти розвитку суспільства.

4) Посилити управління волонтерами та заохотити організаторів волонтерського руху покращувати якість та навички персоналу. Запровадити нові види діяльності, щоб розширити спектр робіт, де волонтери можуть отримати різноманітний досвід.

5) Структурована система правил і відсутність бюрократії також можуть покращити роботу волонтерських організацій[22].

Зрозуміла доповідь про принципи та основи волонтерської роботи стане в нагоді новачкам і всім бажаючим зрозуміти суть своєї діяльності. Ще одним напрямком удосконалення роботи волонтерських організацій є рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України», затверджене Указом Президента України від 14 березня 2016 року. 2016 Декрет-закон № 92/2016, який регулює роль і статус суспільства в розвитку сектору безпеки і оборони, в якому сприяння участі громадських організацій у сприянні сектору безпеки і оборони є виконанням покладених на нього завдань визначено: участь громадських організацій у вихованні молоді військово-патріотичного виховання, навчання громадян створенню умов для захисту Батьківщини; удосконалення законодавчих положень щодо розвитку українського волонтерського руху та підвищення якості волонтерської допомоги Участь громадськості в процесі розвитку складових секторів безпеки і оборони, зокрема покращення їх соціального, медичного та матеріально-технічного забезпечення, раціонального використання національних ресурсів [2, с. 135].

Відтак, за даними сервісу «Законодавство України», за історичний період України десятьма указами Президента України відзначено державними нагородами представників сфери волонтерської діяльності. На відміну від систем міжнародно-правового визнання, визнання державними органами може і навіть повинно мати повторення у своїх проявах, щоб підтримувати належний рівень суспільної довіри до національного усвідомлення важливості волонтерства.

Візьмемо, наприклад, оприлюднене у 2018 р. дослідження науковця І.

Мазіє, в якому розглядаються організовані правові механізми впливу державних інституцій на розвиток волонтерства загалом і, зокрема, руху волонтерів на користь української армії. Дослідження проливає світло на такі питання, як забезпечення вирішення питань волонтерів та їхньої діяльності в усіх сферах впливу, а також взаємодія громадян із державним механізмом, який регулює роботу волонтерів, що зрештою забезпечує роботу військових. і сприяє національній безпеці. Основною ідеєю дослідження є шлях удосконалення роботи національного механізму регулювання волонтерської діяльності, а саме: створення єдиного головного офісу волонтерської діяльності в Україні. Установа є юридичною особою публічного права, яку очолює керівник апарату, до завдань якого входить комплексне вирішення проблем волонтерської діяльності в усіх сферах суспільного життя та забезпечення участі громадян в управлінні справами держави. Офіс в Україні надасть можливість визначити пріоритетні напрямки подальшого розвитку національної підтримки та популяризації практики волонтерства.

Місія Головного офісу волонтерства:

1. вирішення кризових ситуацій; участь громадян в управлінні державними справами;
2. розвиток волонтерської діяльності в усіх сферах;
3. участь молоді у волонтерській діяльності;
4. проведення соціологічних досліджень;
5. розробка національних планів, стратегій, концепцій;
6. реєстрація волонтерських організацій;
7. співробітництво у сфері волонтерства на національному та міжнародному рівнях;
8. сприяння поширенню інформації про волонтерство;
9. внесення змін до законодавства, пов'язаного з проведенням волонтерства;
10. надання консультаційних послуг тощо.

За організаційною структурою установа складатиметься з чотирьох

відділів і семи добровільних коледжів [1, с. 68].

Отже, можна зробити висновок, що державне регулювання волонтерства є невід'ємною частиною будь-якого громадянського суспільства та ознакою його демократичності. Враховуючи світовий досвід, волонтерські рухи в інших країнах тісно пов'язані з національною політикою, офіційно визнаються та підтримуються офіційними особами.

2.2. Основні напрями та форми волонтерської діяльності в умовах воєнного стану в Україні

На нашу думку, волонтерство та сферу праці слід розглядати з точки зору надання соціальних послуг. Соціальні послуги – це комплексні інструменти, спрямовані на вирішення життєвих проблем індивідів і соціальних груп, які опинилися у складних життєвих ситуаціях і які не можуть подолати самотійно [6].

Основними формами надання соціальних послуг є матеріальна допомога та соціальні послуги, визначені Законом України «Про соціальні послуги» [10].

Надавати матеріальну допомогу малозабезпеченим громадянам у вигляді грошової та натуральної допомоги: продуктами харчування, засобами гігієни, доглядом за дітьми, одягом, взуттям та іншими предметами першої необхідності, паливом, утриманням технічного та допоміжного обладнання.

Надання соціальних послуг: за місцем проживання особи (вдома); в стаціонарних інтернатних закладах; в реабілітаційних закладах; у закладах денного перебування; в установах тимчасового або постійного проживання [6].

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» можуть надаватися такі види соціальних послуг: соціально-сімейні; психологічний; соціально-педагогічна; соціально-медичний; соціально-економічний; правовий; служби зайнятості та інформаційні служби [6].

В місті Рожище розгорнута масштабна волонтерська діяльність. З 4 по 10 вересня у Рожищі відбувався волонтерський табір від Будуємо Україну Разом (БУР) в рамках програми «Мріємо та діємо».

БУР табір — це волонтерський будівничий табір в невеликих містах чи селах України, який залучає молодь до волонтерства.

Юних волонтерів із дитячого батальйону «Бандерівці», що в місті Рожище Луцького району, нагородили відзнакою за постійну допомогу бійцям на передовій

3 січня 2023 року, дитячому батальйону «Бандерівці» вручили нагороду і прапор з підписами бійців. Медаль від Маріупольського окремого батальйону дали дітям за їхню невинну допомогу ЗСУ.

Своєю чергою, діти подарували прапор України зі своїми побажаннями та амулети з малюнками, вирізані з уламків ракет.

В Рожищі є постійно діюча студія особистісного розвитку дитини «Безпечний простір», що проводить роботу із дітьми, які постраждали внаслідок війни. Волонтери планують зробити ремонт в приміщенні студії. Участь волонтерів можлива з 14 років (до 18 потрібно згоду батьків).

Ще одним проявом волонтерської діяльності було те, що маленькі рожищани не вперше співали в центрі міста, і збирали гроші для військових.

В сквері Богдана Хмельницького знов співали діти. Збирали гроші для 14 бригади, де служить тато однієї з дівчаток. Вдалося зібрати 8071 гривню.

Діти у центрі Рожища співають ледь не від початку повномасштабного вторгнення. Попри те, що це доволі невелике містечко, малеча кожного разу збирає чималу суму для захисників України. Вже кілька разів за гроші, які «наспівали» діти, волонтери купували важливі речі для військових. Наприкінці літа за ці гроші купили пушку-антидрон.

Волонтерять не тільки школярі та діти, а й всі жителі містечка. Першого березня 2022 року Волинський рибоохоронний патруль передав волонтерам у місті Луцьк та місті Рожище усі сітні знаряддя лову, які були вилучені у порушників та з безгосподарських знарядь за останні пів року. А саме: 440 риболовецьких сіток та 24 неводи будуть використані для плетіння маскувальних сіток для наших військових. Також у смт Ратно Ковельського

району громадяни добровільно передали декілька десятків сіток на потреби армії.

ВИСНОВКИ

Волонтерство є однією з найважливіших складових процесу розвитку громадянського суспільства. Одним із головних його завдань є сприяння розв'язанню сучасних суспільних протиріч з метою створення хороших умов життя для кожного.

Волонтерство як соціальна практика існувало завжди, але з часом ми виявляємо, що воно сформувало різні типи та форми, що відповідають різним

історичним періодам. Волонтерство за своєю природою сприяє розвитку та формуванню громадянського суспільства, спрямованого на утвердження соціально-економічних прав людини та створення механізмів забезпечення соціальної підтримки. Незважаючи на те, що волонтери працюють на волонтерських засадах, вони отримують щось дуже цінне – нові знайомства, знання та життєвий досвід, які стануть у нагоді в різноманітних майбутніх ситуаціях.

Отже, в українському законодавстві існують нормативні акти та закони, які регулюють волонтерську діяльність, тим самим запобігаючи її нехтування та реалізуючи право на її існування. Але в міру того, як волонтерський рух активно розвивається і поширюється, виникає необхідність внесення нових змін до існуючих документів, або створення нових засобів регулювання волонтерства. Всі зміни зроблені для того, щоб максимально полегшити роботу волонтерів, а також допомогти вирішити проблеми, які існують у волонтерській роботі. Прикладом справжнього офіційного визнання вітчизняної волонтерської діяльності, сприяння розвитку відносин між державою та суспільством, може слугувати національна нагорода українських волонтерів, реальне свідчення високої оцінки не лише зусиль волонтерських представників довкілля, але й для загальної волонтерської діяльності.

Волонтерство є одним із соціальних явищ, безпосередньо пов'язаних із формуванням реалій і перспектив суспільного розвитку, у всій сфері його життєдіяльності та на різних рівнях прояву: від окремих осіб чи соціальних груп до національних і глобальних суспільств. Усе це призводить до численних відмінностей у вираженні сутності та змісту предмета даного дослідження. У найзагальнішому вигляді волонтерство можна визначити як свідому, добровільну та неоплачувану діяльність на користь інших, а волонтер – це кваліфікована та відповідальна особа, яка має можливість присвятити свій вільний час певній сфері волонтерства.

Системний погляд на природу волонтерства дозволяє акцентувати увагу на інституційному та соціальному підходах до розуміння волонтерства. Згідно з

першим підходом, волонтерство як інститут, що реалізує соціальну політику, розглядається з позицій загальнолюдських цінностей і традицій, крізь призму сфер, напрямів і форм.

Багатогранність діяльності волонтерів у всіх сферах суспільного життя визначає чотири типи волонтерства: взаємодопомога між волонтерами, взаємодопомога між волонтерами та місцевими, регіональними, національними та глобальними послугами, що надаються іншими, захист інтересів першої категорії осіб перед державні чи недержавні інститути (лобіювання) та участь в управлінні (як інститути громадянського суспільства).

Отже, виходячи з результатів вивчення різноманітних документів, які стосуються законодавчого забезпечення волонтерської діяльності, можна з упевненістю стверджувати, що Україна сьогодні загалом має досить стабільну законодавчу базу волонтерської діяльності, яка постійно змінюється та доповнюється у контексті формальних змін.